

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

УДК 343.37

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2025.37.11>

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯМ НА ОПТОВИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РИНКАХ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ричка Денис Олегович,
доцент кафедри публічного
управління та права
(НП «Придніпровська державна
академія будівництва та архітектури»
Українського державного університету
науки та технологій, м. Дніпро, Україна)

Забезпечення цілісності та прозорості оптових енергетичних ринків є актуальним завданням, тому у статті здійснено порівняльний аналіз систем запобігання маніпуляціям та інсайдерській торгівлі на оптових ринках електроенергії й газу в Європейському Союзі та в Україні. Розглянуто еволюцію регулювання в ЄС від REMIT (Регламент (ЄС) № 1227/2011) до оновленого REMIT II (Регламент (ЄС) 2024/1106), роль ACER та національних регуляторів (NRAs) у моніторингу (автоматизована система ARIS) і розслідуванні порушень (з подальшим накладенням санкцій), а також узагальнено статистичні дані: близько 550 розслідувань (за 5 років), 64 рішення щодо маніпуляцій і 3 – щодо інсайдерства; станом на кінець IV кв. 2024 р. ACER розглядало 390 справ. В Україні після імплементації норм REMIT (Закон України від 10 червня 2023 р. щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках) НКРЕКП у вересні 2023 р. затвердила Порядок розслідування таких зловживань, проте публічної зведеної статистики досі немає. Першим публічним кейсом стало розслідування ТОВ «Енергія-1» (травень 2025 р.), коли заявки компанії перевищували середньоринкові ціни на 1617 %. Крім того, Кримінальний кодекс України доповнено статтями 222-2 та 232-3, що передбачають штрафи від 20 000 до 80 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та обмеження на зайняття певних посад та видів діяльності. Проаналізовано організаційно-технічні відмінності між автоматизованою системою ARIS у ЄС та поточними процедурами НКРЕКП (квартальний збір даних в Україні). На основі порівняння зроблено висновки щодо ефективності та викликів імплементації REMIT-принципів в Україні, підкреслено актуальність і необхідність гармонізації із європейськими стандартами та надано рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного моніторингу й звітності (зокрема,

впровадження автоматизованої системи, аналогічної ARIS, і публікації щорічних звітів НКРЕКП).

Ключові слова: REMIT, ACER, ARIS, НКРЕКП, енергетичний ринок, маніпуляції на енергориноку, інсайдерська інформація, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність.

PREVENTING ABUSE IN WHOLESALE ENERGY MARKETS: THE EXPERIENCE OF UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION

Rychka Denys Olehovych,

Associate Professor at the Department
of Public Administration and Law
(Institute "Prydniprovsk State Academy
of Civil Engineering and Architecture,"
Ukrainian State University of Science
and Technology, Dnipro, Ukraine)

Ensuring the integrity and transparency of wholesale energy markets remains a critical task. This article presents a comparative analysis of the frameworks designed to prevent market manipulation and insider trading in the wholesale electricity and gas markets of the European Union and Ukraine. It examines the evolution of EU regulation from REMIT (Regulation (EU) No 1227/2011) to the updated REMIT II (Regulation (EU) 2024/1106), highlighting the roles of the Agency for the Cooperation of Energy Regulators (ACER) and national regulatory authorities (NRAs) in market surveillance (via the automated ARIS system) and in the investigation and sanctioning of breaches. Statistical data are summarized: approximately 550 investigations over five years, 64 infringement decisions on manipulation and 3 on insider trading; as of the end of Q4 2024, ACER was handling 390 open cases.

In Ukraine, following the transposition of REMIT provisions by the Law of Ukraine of 10 June 2023 on preventing abuses in wholesale energy markets, the National Commission for State Regulation of Energy and Utilities (NERC) adopted, in September 2023, the Procedure for Investigating Market Abuses. However, aggregate public statistics have yet to be published. The first publicly reported case involved LLC "Energia-1" (May 2025), whose bids exceeded average market prices by 1 617 %. Additionally, the Criminal Code of Ukraine was amended by introducing Articles 222-2 and 232-3, prescribing fines ranging from 20 000 to 80 000 non-taxable minimum incomes and imposing restrictions on holding certain positions and engaging in specified activities.

The article also analyzes the organizational and technical differences between the EU's automated ARIS platform and NERC's current quarterly data-collection procedures. Based on this comparison, it draws conclusions regarding the effectiveness and challenges of implementing REMIT principles in Ukraine. It underscores the importance of harmonizing with European standards and offers recommendations for improving domestic monitoring and reporting—specifically, the deployment of an automated system analogous to ARIS and the publication of annual NERC reports.

Key words: REMIT (Regulation on Wholesale Energy Market Integrity and Transparency), ACER (Agency for the Cooperation of Energy Regulators), ARIS (ACER REMIT Information System), NERC (National Commission for State Regulation of Energy and Utilities; often abbreviated НКРЕКП in Ukrainian), energy market, energy market manipulation, insider information, criminal offence, criminal liability.

Постановка проблеми. Прагнучи узгодити національне законодавство з нормами ЄС щодо доброчесності енергетичних ринків, Україна в останні роки запровадила нові норми кримінального права. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів», Кримінальний кодекс України доповнено статтями 222-2 та 232-3, які встановлюють кримінальну відповідальність за зловживання на оптових енергетичних ринках.

Незважаючи на прогресивність цих норм, експерти відзначають низку проблем їх застосування. Передусім звертається увага на не виправдане запровадження спеціальних кримінальних статей за відсутності належної розробки критеріїв їх застосування, а також на довільність встановлених у примітках кількісних показників значного розміру та тяжких наслідків. Через надмірно високі порогові значення частина можливих зловживань фактично декриміналізована – дрібні маніпуляції, що не досягають «значного» порогу, «випадають» з поля зору кримінального права. Як наслідок, від моменту введення статті 222-2 та 232-3 залишаються «мертвими» нормами без реальної правозастосовної практики. Станом на сьогодні відсутні відкриті дані про притягнення будь-кого до відповідальності за цими статтями. Додатковий виклик становить не узгодженість між адміністративною та кримінальною відповідальністю.

Зловживання на енергетичних ринках підпадають також під дію адміністративних санкцій: наприклад, законодавство передбачає штрафи, які накладає регулятор (НКРЕКП) за порушення порядку торгівлі та прозорості. Однак критерії, за якими те саме діяння кваліфікується як адміністративне правопорушення чи як злочин, залишаються нечіткими.

У країнах ЄС питання запобігання маніпуляціям на енергоринках давно вирішується комплексно завдяки регламенту REMIT. Регламент (ЄС) № 1227/2011 «Про цілісність та прозорість оптового енергетичного ринку».

REMIT встановлює загальноєвропейську заборону на практики, що спотворюють ринкову конкуренцію і зобов'язує учасників ринку до публічного розкриття суттєвої інформації. У 2024 році набули чинності зміни до цього регламенту (REMIT II), які ще більше посилюють вимоги прозорості, ринкової цілісності та заходи правозастосування на європейських ринках. Ключову роль у реалізації REMIT відіграє Агентство із співробітництва енергетичних регуляторів (ACER) та національні регуляторні органи (NRA) держав-членів. ACER створило централізовану інформаційно-аналітичну систему ARIS (ACER REMIT Information System) для моніторингу оптових енергетичних ринків. Система ARIS щоденно обробляє близько 1,8 млн торгових заявок та 250 тис. угод, надаючи ACER та національним регуляторам повну картину ринкової активності. Така автоматизована централізована інфраструктура дозволяє оперативно виявляти підозрілі аномалії в торгах на основі великого масиву даних.

Європейська модель робить акцент і на прозорості та довірі: учасники оптових ринків зобов'язані публічно розкривати інсайдерську інформацію про суттєві події, а всі угоди та заявки підлягають обов'язковому звітуванню до централізованої системи. Таким чином, регулятори отримують симетричний доступ до інформації, що унеможливорює приховані маніпуляції. Ефективність цієї системи підтверджується практикою: по всьому ЄС винні у порушенні REMIT притягаються до відповідальності, накладаються значні штрафи та інші санкції. У Франції та інших країнах також відомі випадки накладення багатомільйонних штрафів за порушення REMIT. Хоч розслідування таких справ є складними і можуть тривати кілька років, загалом REMIT оцінюється як дієвий інструмент забезпечення цілісності ринку.

На тлі європейського досвіду постає питання: наскільки ефективною є запроваджена в Україні система запобігання маніпуляціям та інсайдерським зловживанням, і які перешкоди стоять на шляху до її повноцінного функціонування? Першочерговою проблемою є відсутність централізованої аналітичної інфраструктури, подібної до європейської ARIS.

В енергетичному співтоваристві для країн, що приєднуються, пропонується спрощена модель REMIT без вимог до централізованого збору даних («REMIT light»), що означає необхідність розробки власної національної системи моніторингу. На законодавчому рівні декілька проєктів законів передбачають створення так званої «системи управління ринком» – програмно-апаратного комплексу для збору баз даних та виявлення порушень на оптових ринках.

Другою проблемою є недостатній рівень прозорості та даних для ринку. На відміну від ЄС, де статистика підозрілих угод, розслідувань і санкцій публічно висвітлюється ACER та національними НРА, в Україні бракує відкритої інформації про стан дотримання нових правил. НКРЕКП лише нещодавно зробила кроки до підвищення прозорості: наприклад, у 2025 р. регулятор зобов'язав адміністраторів інформаційних платформ публікувати агреговані дані про інсайдерські повідомлення на своєму сайті. Ця ініціатива має на меті частково компенсувати те, що під час воєнного стану штрафи за неналежне розкриття інсайдерської інформації фактично не застосовуються. Однак відсутня відкрита статистика щодо кількості виявлених маніпуляцій чи розслідуваних випадків зловживання інсайдерською інформацією.

Третім викликом імплементації є складність оцінки «значущості» порушень. Як згадано, кримінальні санкції застосовуються лише за умови, що маніпулювання чи інсайдерська торгівля призвели до значного ефекту (великого прибутку, збитків або шкоди). Встановлення цього факту потребує складних економіко-правових оцінок і збору доказів. Ринкові коливання можуть мати множинні причини, і виокремити частку впливу дій конкретного гравця для доведення «істотності» наслідків буває проблематично. Це частково пояснює, чому навіть після набуття чинності новими нормами жодного прецеденту притягнення до кримінальної відповідальності за маніпуляції чи інсайдерство на енергоринок не оприлюднено.

Зазначені проблеми свідчать про наявність суттєвого розриву між формальним наближенням українського законодавства до європейських стандартів та фактичними можливостями забезпечити їх реалізацію. Науковий і практичний інтерес становить порівняльний аналіз діючої системи запобігання маніпуляціям та інсайдерській торгівлі на оптових енергетичних ринках ЄС і України – з метою виявлення найкращих практик та недоліків. Правильна імплементація REMIT в Україні має не лише виконати вимоги Угоди про асоціацію з ЄС та Енергетичного Співтовариства, але й стати запорукою доброчесності, прозорості та конкурентності національного енергоринок.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Європі контроль за цілісністю та прозорістю оптових енергетичних ринків здійснюється на основі Регламенту (ЄС) № 1227/2011 (REMIT) та його оновлень (REMIT II), що покладає на ACER (Agency for the Cooperation of Energy Regulators) – незалежна агенція ЄС, створена в рамках «Третього енергетичного пакету» 2009 р. із метою забезпечити узгодженість та завершеність функцій національних регуляторів у сферах електроенергії та газу) і національні регулятори обов'язок автоматизованого моніторингу (ARIS) й розслідувань порушень, зокрема маніпуляцій і інсайдерських торгів, з подальшим накладенням санкцій; за п'ять років NRAs (National Regulatory Authorities (NRAs) – це незалежні національні органи регулювання енергетичних ринків у кожній державі-члені ЄС) відкрили близько 550 розслідувань, ухвалили 64 рішення щодо маніпуляцій і три – щодо

інсайдерства, а станом на кінець IV кв. 2024 р. під розглядом ACER перебувало 390 справ.

В Україні після імплементації норм REMIT Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках» (від 10 червня 2023 р.), НКРЕКП у 2023 р. затвердила Порядок розслідування зловживань на оптовому енергоринок, однак публічної зведеної статистики кількості розпочатих справ наразі не оприлюднює; першим випадком стало розслідування «Енергія-1» (травень 2025 р.), коли заявки компанії перевищували середньоринкові ціни на 1617 %.

Кримінальне право України закріпило відповідальність за маніпуляції (ст. 222-2 КК України) і незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232-3 КК України) з диференційованими штрафами від 20 000 до 80 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та додатковими обмеженнями на посади і діяльність.

Аналізуючи та порівнюючи нормативно-правові бази ЄС та України можна відзначити особливості Європейського законодавства, а саме регламент REMIT (2011/1227/EU), що визначає заборону на маніпулювання, спроби маніпуляції та інсайдерські операції в оптових ринках газу та електроенергії; уповноважує ACER та NRAs збирати дані та здійснювати моніторинг через ARIS.

7 травня 2024 р на території ЄС набрав чинності REMIT II (Regulation (EU) 2024/1106), яким розширив дефініції «маніпуляція» та «інсайдерська інформація», ввів обов'язки щодо алгоритмічної торгівлі, нові платформи ІІР та розширив повноваження ACER для розслідувань у транскордонних справах. ACER отримало право на виїзні інспекції, вимогу документів і свідчень, а NRAs – застосовувати санкції згідно з національним законодавством.

Законодавство та нормативна база України, що покликана регулювати та слідкувати за цілісністю та прозорістю оптових енергетичних ринків включає в себе Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках» (від 10 червня 2023 р.), що імплементував ключові положення REMIT у вітчизняне законодавство, доповнивши Кримінальний кодекс України статтями 222-2 і 232-3, а також Постанова НКРЕКП від 14.09.2017 № 1120 (зі змінами 2023 р.), яка встановила Порядок моніторингу ринків та розслідувань зловживань на оптовому енергоринок, включно з обігом інсайдерської інформації. Вказаною постановою покладено обов'язок всіх нерезидентів, що здійснюють операції з оптовими енергетичними продуктами, реєструватися в НКРЕКП.

Також є певна різниця у методах виявлення порушень. У Європі функціонує ARIS (ACER REMIT Information System): централізована система збору та автоматизованого аналізу повідомлень про угоди, що дозволяє виявляти підозрілі транзакції й аномалії цін і обсягів. Кооперація NRAs, що здійснює обмін інформацією між національними регуляторами та ACER, спільні розслідування транскордонних випадків. В Україні здійснюється моніторинг від НКРЕКП – Комісія щоквартально отримує оперативні дані від Оператора ринку (РДН, ВДР), ОСП (БР) та УЕБ (дворівневі угоди) і публікує їх без детального аналізу. Процедура розслідувань затверджена у 2023 р., та включає збір первинних даних, попередню оцінку, виїзні перевірки та формування матеріалів для юридичної кваліфікації.

Кримінальна кваліфікація відповідно до Кримінального Кодексу України передбачена ст. 222-2, а саме Маніпулювання на енергетичному ринку, а саме умисні дії на ринку електричної енергії чи газу з ознаками маніпуляції (отримання прибутку у «значних» розмірах, уникнення збитків або спричинення «значної шкоди») караються штрафом від 20 000 до 60 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян

з обмеженням права обіймати посади до 3 років. Ті ж дії, вчинені повторно, групою осіб або з тяжкими наслідками – штраф 60 000–80 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Та статтею 232-3 Кримінального кодексу України – Незаконне використання інсайдерської інформації – розкриття або передача інсайдерської інформації щодо оптових енергетичних продуктів – штраф 40 000–50 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати посади до 3 років. Використання для угод – штраф 55 000–65 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян з аналогічними обмеженнями. Повторно або групою осіб – штраф 65 000–75 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, організованою групою – штраф 60 000–70 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

У свою чергу REMIT не встановлює єдиної системи кримінальних санкцій. Згідно зі ст. 18 REMIT, країни-члени ЄС самостійно визначають санкції, які мають бути ефективними, пропорційними та стримуючими. Приклади криміналізації в країнах ЄС: В Австрії інсайдерська торгівля особами, які мають доступ до інсайдерської інформації, з метою отримання матеріальної вигоди, карається позбавленням волі до 3 років. Якщо така торгівля здійснюється без наміру отримання вигоди, передбачено штраф до 360 денних ставок або позбавлення волі до 6 місяців. Інші особи, які знали або мали знати про інсайдерський характер інформації, підлягають адміністративним штрафам до 150 000 євро.

У Франції у 2022 році енергетична компанія Engie SA була оштрафована на 80 000 євро за порушення заборони на інсайдерську торгівлю відповідно до ст. 3 REMIT.

При ознайомленні зі статистичними даними ЄС, можна дослідити, що за 5 років розпочато 550 розслідувань NRAs, з яких 64 – рішення проти маніпуляцій і 3 – інсайдерство, 390 кейсів під розглядом ACER станом на кінець IV кв. 2024 р.

REMIT Quarterly фіксує кілька десятків нових порушень безпеки енергетичних ринків ЄС щоквартально.

При ознайомленні з українською практикою можна зауважити, що серед 1217 учасників оптового ринку (за даними Реєстру станом на 27 грудня 2023 р.), перші розслідування були розпочаті у 2025 р. – ТОВ «Енергія-1» (збитки еквівалентні відхиленню цін на 1617 %) і оператор ГТС (травень 2024 р.).

Також можна відмітити відсутність узагальнених даних – регулятор в особі НКРЕКП публікує результати окремих рішень, але не публікує щорічної статистики відкритих справ.

Серед проблемних аспектів та викликів, що стоять на шляху протидії цим негативним явищам, можна відмітити нерівномірність санкцій, а саме українські штрафи за «значні» маніпуляції в 60 разів перевищують показники за звичайними ринками, що призвело до декриміналізації менш масштабних порушень і перекладання їх у сферу адміністративної відповідальності.

Ще одним фактором можна відмітити брак прозорості – в Україні відсутня зведена статистика розслідувань, що ускладнює оцінку ефективності моніторингу, а також той факт, що на відміну від ARIS, вітчизняні системи моніторингу не забезпечують автоматизованого аналітичного відслідковування аномалій.

Висновки:

1. ЄС має розвинену систему моніторингу виявлення та санкціонування порушень енергоринків (ARIS, ACER, NRAs), що вже дало, як результат, понад пів тисячі розслідувань і десятки штрафів.

2. Україна наблизилася до європейських стандартів енергетичної безпеки через імплементацію REMIT, проте все ще потребує вдосконалення процесів

автоматизованого аналізу, уніфікації статистики та зниження правових колізій, що виникли після внесення статей 222-2 та 232-3 Кримінального кодексу України.

3. Для підвищення ефективності доцільно:

- запровадити власну IT-систему моніторингу на зразок ARIS;
- забезпечити публікацію щорічних звітів НКРЕКП щодо розслідувань;
- уніфікувати критерії оцінки «значності» та «тяжких наслідків» у кримінальному законодавстві.

Попри наявність нових правових інструментів протидії зловживанням на енерго-ринках України, їх практична реалізація відстає від європейських стандартів. Необхідний комплексний аналіз законодавчих та інституційних прогалин, зіставлення українського підходу з модельними рішеннями REMIT/REMIT II в ЄС (ролі ACER, НРА, системи ARIS, рівня прозорості тощо), аби виявити причини низької ефективності нинішньої практики та окреслити шляхи її вдосконалення. Лише за умови усунення вказаних проблем імплементація REMIT в Україні зможе справді запобігати маніпуляціям та інсайдерській торгівлі, гарантуючи цілісність оптових енергетичних ринків і наближення до європейських правил гри.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Законодавство України*: офіц. вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> (дата звернення: 20.06.2025).
2. Закон України «Про функціонування ринку електричної енергії» від 13.04.2017 № 1120-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 27. С. 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1120874-17> (дата звернення 17.06.2025).
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про ринок електричної енергії”» від 13.09.2017 № 2341-14. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 50-51. С. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> (дата звернення 18.06.2025).
4. Обґрунтування постанови НКРЕКП № 32 «Про затвердження Порядку розкриття інсайдерської інформації на ринку електричної енергії» від 04.06.2024. Київ : НКРЕКП, 2024. 36 с. URL: https://www.nerc.gov.ua/storage/app/sites/1/Docs/Postanova_obgruntuvannya/2024/cherwen/04.06.2024/pu32_04-06-2024.pdf (дата звернення 16.06.2025).
5. REMIT Cloud. ACER – REMIT News & Updates. REMIT Cloud. 2025. URL: <https://remitcloud.de/en/category/acer-remit-news/> (дата звернення 18.06.2025).
6. ACER. Market Monitoring. Агентство співробітництва енергетичних регуляторів. 2025 URL: <https://www.acer.europa.eu/13-market-monitoring> (дата звернення 16.06.2025).
7. Cleary Gottlieb Steen & Hamilton LLP. EU adopts new measures against market manipulation on the wholesale energy market. Cleary Gottlieb. 15.11.2024 URL: <https://www.clearygottlieb.com/news-and-insights/publication-listing/eu-adopts-new-measures-against-market-manipulation-on-the-wholesale-energy-market> (дата звернення 18.06.2025).
8. ACER. REMIT Investigations. Агентство співробітництва енергетичних регуляторів. 2025. URL: <https://www.acer.europa.eu/remit/remit-investigations> (дата звернення 20.06.2025).
9. Нерезиденти, які здійснюють операції з оптовими енергетичними продуктами в Україні, зобов'язані зареєструватися в НКРЕКП. Новина НКРЕКП. 12.03.2025. URL: <https://www.nerc.gov.ua/news/nerezidenti-yaki-zdiysnyuyut-operaciyi-z-optovimi-energetichnimi-produktami-v-ukrayini-zobovyazani-zareyestruvatisya-v-nkrekp> (дата звернення 26.06.2025).

10. Competition market study of Ukraine's electricity sector / OECD. Paris, 2023. 112 с. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/uk/publications/reports/2023/06/competition-market-study-of-ukraine-s-electricity-sector_045239a1/ec253027-uk.pdf (дата звернення 18.06.2025).

11. Forbes Україна. НКРЕКП перевірить компанію Львовчкіної на можливі маніпуляції на ринку електроенергії. *Forbes.ua*. 18.02.2025. URL: <https://forbes.ua/news/nkrekp-perevirit-kompaniyu-lvochkinoi-na-mozhlivi-manipulyatsii-na-rinku-elektroenergii-18022025-27287> (дата звернення 20.06.2025).

12. Аналіз імплементації REMIT в Україні. *Вісник правознавства МДУ імені О. М. Бекетова*. 2023. № 53. С. 145–158. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/17.pdf> (дата звернення 16.06.2025).

Дата надходження статті до редакції: 29.06.2025

Дата затвердження статті до друку: 17.07.2025

Дата публікації статті: 03.10.2025